

2

Poprší, z nějž se i světec orosí

„Ze skrovných komnat paní de Montespan bude třeba prorazit dveřní otvor do síně velkého apartmánu, ve které se zdržují stráže, a uvést ho do takového stavu, aby se jím dalo procházet.“

Příkaz krále adresovaný Colbertovi
(3. října 1674)

V letech 1664–1668 vystupují do popředí především omezení versailleského zámku. Ludvík s manželkou, jejíž jedinou předností je, že svá eventuelní práva přináší španělské koruně, žije v Louvru. Jeho účelový dynastický sňatek vyplynul z promyšlených diplomatických klauzulí pyrenejské smlouvy, již obratně vyjednal na francouzské straně Mazarin a na té druhé Louis de Haro.

Ve snaze vyhnout se nepříjemnostem se tehdy mladý král chová, jako kdyby se řídil rčením, podle něhož jsou pouta manželství tak těžká, že se musí dát dohromady nejmíň tři lidé, aby je unesli, někdy dokonce i víc...

Několik uspořádaných slavností záhy ukázalo, že zámek je příliš těsný. Vše, co láska potřebuje, aby vzkvétala, má jen pod širým nebem. Nedostatek prostoru zakrátko připomíná vězení, jehož mříže nesoucí málo přívětivá označení jako nevěra, lhaní, nasazování parohů, klepy, žárlivost, udavačství, rození nemanželských dětí a množství dalších rozmanitých potíží si cizoložný partner přiděluje navíc ještě v psychické rovině. A o žádné z nich Ludvík nestojí. Tím méně, čím víc roste počet dobrodružství, která si nenechá ujít.

Příliš plachá a zbožná Louisa de La Vallière, v jejímž nitru se sváří víra a svědomí, Ludvíka brzy unaví. Král Slunce si v roce 1665 pozve do lože brunetku Bonne de Pons, markýzu d'Heudicourt, další dívku, kterou má mezi svými dvorními dámami Marie Tereza a již se bude zakrátko po její svatbě s nejvyšším lovčím Francie přezdívat „Velká vlčice“. Tato sestřenice paní de Montespan a přítelkyně budoucí paní de Maintenon upadá po krátkém poměru s Ludvíkem v roce 1672 v nemilost. Poté, co vyradila, že král a paní de Montespan spolu mají v Paříži „schované“ děti, ji nevděčný král zapudil od dvora, kam si pak povolal nejdříve paní de Montespan a posléze i paní de Maintenon.

V roce 1667 tedy do králova života vstupuje vdaná žena, zatímco všechny jeho předchozí milenky byly svobodné dvacetileté dívky, které se vdají teprve až poté, co opustí královské lože.

Obávaná Athénaïs

Tato vdaná paní budí obavy. Françoise Athénaïs de Rochechouart de Mortemart, nádherná žena s plnými tvary, je dobytkačkou manželkou markýze de Montespan, devátou ženou, jež vstoupila do života krále po Jednooké Katce, sestřích Manciniových, kněžně de Soubise (narozené jako Anne de Rohan-Chabot), kněžně Monacké (naroze-

né jako Catherine-Charlotte de Gramont), vévodkyni de La Vallière a markýze d'Heudicourt.

Bylo by mylné domnívat se, že známosti Ludvíka XIV. přicházely po sobě. V 16 letech tonul v „očích plných ohně“ Olympie Manciniové. Této sedmnáctileté „perle z nejvzácnějších“ se dvořil od roku 1654. Uspořádal pro ni mnoho slavností, „při nichž ji vždy vyzval k tanci“ a dvořané si o ní šeptali, že „rozkoše jako by byly stvořeny jen pro ni“. V únoru 1657 se dvacetiletá Olympie provdala za hraběte de Soissons a dala mu osm dětí. O nejstarším z nich, Ludvíku Thomasovi, se však povídalo, že je synem krále, neboť se narodil už v srpnu, tedy pouhých šest měsíců po uzavření sňatku.

Olympie byla pro Ludvíkovo mládí velmi důležitá. Doprovázela krále v noci do lesů během dlouhých vyjížděk, na něž se vydával se svou švagrovou Henriettou Anglickou. Klábosilo se o všem možném. Pro manželku králova bratra přezdívaného Monsieur možná králova milenka nebyla tou nejlepší gardedámou. Právě Olympie měla do Ludvíkovy náruče postrčit Louisu de La Vallière, aby odvedla možná podezření na falešnou stopu a pokusila se ochránit jeho lásku s Madame... Nyní už víme, jak to dopadlo – budoucí karmelitce se narodilo pět dětí!

Mezi lety 1658–1659 přechází Ludvík XIV. bez zvláštních potíží od Olympie Manciniové k její sestře Marii. Když král na konci obléhání Dunkerquu náhle onemocní, Marie pláče a velmi se trápí. Je jí devatenáct let. Králi dvacet. Proč takový pláč? Dějala si o něho starost, nebo se obávala, aby ten, do něhož vkládala naděje, že ji učiní královnou, nakonec neskonal? Stejně „preciozní“ jako Olympie, romantická a vnitřně bohatá, velmi kultivovaná Marie, která se „živila“ Tassem a Ariostem, udržuje s Ludvíkem jednu z těch známostí jeho mládí, která měla v jeho životě největší váhu, třebaže po 22. červnu 1659 státní důvody nedovolily žádné další setkání.

Naopak Olympie, její pyšná sestra, dokázala zůstat Ludvíkovou občasnou milenkou i nadále, jelikož její manžel, hrabě de Soissons, žárlil o něco méně než Mariin muž princ Colonna, což ovšem neušetrilo ani jednoho z nich mít za manželku přelétavou cizoložnou ženu, obletovanou více milenci. Obě opouštěly manžela a děti, aby vymetaly ložnice celé Evropy a vedly jako mladé aristokratky v základě příjemný život, ačkoli staré měšťky v tom shledávaly „nevázanost“.

Po jistou relativně dlouhou dobu byla Ludvíkovou milenkou i Anne de Rohan-Chabot, mladá rusovláska s bledou pleť a mandlovýma očima. Krále okouzloval její vosí pas a éteričnost jejího těla, za niž vděčila přísné dietě. Dávala si kuřecí maso, saláty, ovoce, některé mléčné výrobky a trochu vína ředěného vodou. Tento poměr trval několik let (1669–1675) a její syn Armand Gaston Maximilien de Rohan je nepochybně jedním z nelegitimních králových synů, navzdory mlčení Annina manžela knížete de Soubise. Pokud jde o Catherine-Charlotte de Gramont, od roku 1660 kněžnu Monackou, celý dvůr si o ní šeptal, že je „osvěžující jako sorbet“. Její bratranec, budoucí vévoda de Lauzun, jehož byla milenkou, ji v převlečení za sloužícího neváhal následovat až do Monaka. Kněžna Monacká byla podle paní de Sévigné „nenasytně lačná rozkoše“. Bůhví proč měla přezdívku „Bystrina“... (Mělo to snad evokovat ženu coby pramen...?) Kněžna Monacká totiž působila na vrchním intendantním dvoře domu Madame (Henrietty Anglické), s níž prý udržovala intimní styky.

Šestadvacetiletá Françoise Athénaïs de Rochechouart, narozená v roce 1641 a vdaná paní, ve svých 26 letech v loži nepochybně mnohem zkušenější než Louisa de La Vallière, má výhody všude, kde se objeví. Její otec se v roce 1650 stává vévodou de Mortemart a jako první králův komoří jí sehnal místo mezi dvorními dámami králov-

ny Marie Terezy. Všichni současníci její krásu považují za „dokonalou“. Françoise Athénaïs má všechno, aby mohla okouzlovat – nejen fyzickou krásu, ale i oslnivou kultivovanost. U jeptišek v klášteře Svaté Marie v Saintes se jí dostalo vynikajícího vzdělání a její bohaté plavé vlasy, které ještě víc zdůrazňují blankytně modré oči, připomínají emblém rodu Rochechouart-Mortemartů: „Když Bůh stvořil svět, Rochechouart stvořil vlny.“ O tři století později by byla nepochybně obsazena do role hrdinky filmu ... *a Bůh stvořil ženu*. Právě sytá modř jejich očí nenechá lhostejným žádného muže, který se kolem ní mihne. Do božské nesmírnosti toho zářivého pohledu by se rádi ponořili všichni. Françoise Athénaïs má navíc obzvlášť drobné, a přitom neskutečně plné rudé rty. Svými bělostnými zuby se odlišuje od většiny svých současnic, neboť je má až neuvěřitelně krásně vyrovnané v řadě. Její vysoká postava dokonale ladí s Ludvíkovými 180 centimetry výšky. Je štíhlá a působí smyslně, navzdory tomu, že je matkou dvou dětí, jež se jí narodily v manželství s Ludvíkem de Pardaillan de Gondrin, markýzem de Montespan, za něhož se provdala v roce 1663 ve svých 22 letech. Dvojnásobné mateřství ji navíc obdařilo ještě bujnějšími nadry, plnými příslibů.

Do doby, než se Ludvík zamiloval do Madame de Montespan, miloval zjevně útlé ženy, dokonce velmi útlé, jež se typově liší od těch na Boucherových plátnech z následujícího století. Marie Manciniová, jeho velká láska z doby, kdy mu bylo dvacet let, byla dokonce tak štíhlá, až byla „ošklivá“. Madame de Motteville názor na ni dokonce vyjadřuje slovy: „Byla *tak hubená a její paže a krk se zdály být tak bezmasé*, že bylo zhola nemožné, pokud jde o tento bod, pět na ni chválu. Měla tmavé vlasy a byla žlutá, její velké černé oči bez ohně působily hrubě. Pusu měla velkou a nevýraznou, a když se odhlédlo od zubů..., dalo se říct, že je *dočista škaredá*.“ Z Mazarinových neteří však byla „nejbláznivější a přece jen nejlepšší“ (Saint-Simon).

I Henrietta Anglická – která se tak ráda koupala nahá – byla útlá jako proutek. Pokud jde o Louisu de La Vallière, všichni současníci ji horlivě popisují jako subtilní. „Drobná fialka, která se skrývá v trávě,“ říkala o ní paní de Sévigné. Je jasné, že po těchto prvních zkušenostech nemohlo být vedle oslnivě krásné Madame de Montespan s vláčným tělem nic dostatečně krásné. S ní král objevuje říši smyslů, nachází zálibu v novinkách a exotismu.

Françoise Athénaïs si je na rozdíl od Louisy jista svou sličností. To má obrovský vliv. Díky ní je tato žena povýšená až na samu hranici arogance. Ve všech zrcadlech se přesvědčuje o tom, že si může všechno dovolit, třebaže je vdaná a matka dvou dětí. Prostoupena vědomím své výjimečné duchaplnosti si může troufnout na všechno, smí si klást podmínky, včetně králi. Je z rodu žen jako Diane de Poitiers a Gabrielle d'Estrées. Záletných žen, jež nic a nikdo nemůže doopravdy vlastnit. Jakási pasažérka větru, jež dobývá mužské pokolení, jako se ztéká loď, vždy připravená hodit přes palubu vyčerpaného muže, který jí přestal vyhovovat.

Takto se stalo panu de Montespan, jemuž byly nasazeny parohy během tažení do Flander (ve dnech 9. až 14. června 1667), že byl s jejich dvěma dětmi ponechán svému osudu. Situace asi nebyla příliš růžová. Jiné řešení – založené na lži – by bylo nicméně ještě horší.

Během flanderského tažení, jehož se účastnila královna, Louisa a Françoise Athénaïs, mají všechny tři, navzájem tak fyzicky odlišné, něco společného: plavé vlasy. A vojáci, kteří pochodují za kočárem krále, si broukají popěvek, ze kterého se stala písnička, jež přetrvala věky: „Auprès de ma blonde, qu'il fait bon dormir!“ (Ó má plavovlásko, jak sladko s tebou spát!) Král si opravdu každý večer vybíral tu, s níž stráví noc... Cizoložství je totiž doopravdy příjemné, jen je-li veřejné, tedy když se děje se souhlasem plnoletých dospělých – a všichni jsou pro. Smějete-li se klamanému manželovi ve skrytu, není

v tom nic směšného nejen pro manželku – jež jím opovrhuje –, ale ani pro milence, který nemůže než myslet na to, jak Danton, když byl odsouzen k smrti, vykřikl: „Hanebný Robespierre, popravíš tě volá... Půjdeš za mnou...“ Proč by to, co nevěrnice činí manželovi, nemohla provádět i milenci? To je tajemství, jež ji chrání. Tajemství je její nejlepší přítel, věrný komplic. Právě tajnost umožňuje dělat naprosto vše, jelikož navenek neprosákne nic. Avšak 17. století se vyznačuje jiným chováním, jinou mentalitou. Takzvané Velké století umožňovalo být velkým všemu, dokonce i cizoložství. Král je první urozený člověk svého království a „urozenost zavazuje“. Zavazuje k úctě vůči milovanému partnerovi: z paní de La Vallière se stala vévodkyně de La Vallière, z paní de Montespan bude zakrátko oficiální milenka, paní de Maintenon, později markýzu de Maintenon, král poté, co ovdoví, dokonce pojme za manželku, přitom se narodila v niortském žaláři, jelikož byla dcerou penězokazce. Lživé pokrytectví nemohlo vyhovovat ani Velkému století, ani Ludvíku XIV., který položil jeho základy. Lhaní a pokrytectví jsou „hodnotami“ buržoazními.

V roce 1668 je Ludvíkovi třicet let a jeho aristokratické vůli nic neodolá. Pan de Montespan nikterak není úslužným manželem. Zatímco všem manželům té doby lichotí, když se jejich žena pohybuje v tak významné společnosti, Montespan se vzpouzí, na rozdíl od hraběte de Soissons, poněkud raněného, že král jeho manželku opustil. Montespan se bouří. Montespan se vzepře, a právem. Je to skutečný manžel a opravdový paroháč, který nevěrnici miluje. Nic není horšího než paroháč, který je svolný, neboť svým mlčením manželce denně dokazuje, jak dobře dělá, že ho podvádí, protože ji nemiluje, protože už ji nemá rád... Láska zahrnuje „vlastnictví“. Ostatně nikoli náhodou sloveso „vlastnit“ znamená v souvislosti se ženou „vzít si“ ji.

Françoise Athénaïs ztělesňovala spanilost, nikoli však chladnou krásu mramorových soch, nikoli sošnou krásu jistých žen zaoblených slibných tvarů, které nicméně mohou znamenat pro muže zklamání, jakmile se s nimi vyspí. Françoise Athénaïs ztělesňovala víc než krásu – smyslnost, jež bývá vlastní jen některým ženám, jež sestoupily z Nebe, aby proměnily muže – včetně králů – ve velekněží lásky. Dnes se krása paní de Montespan rozpitvává: rozebírají se její oči, vlasy, zuby, ňadra. Plané pretenze historika. Žádné z těchto zjevných kritérií neplatí ve srovnání s tím, co je neviditelné: přitažlivost, smyslnost, vláčnost hýždí, plavné vlnění boků a pak, možná hlavně to, co bychom nazvali „držením těla“ a co se v 19. století pokoušeli vštěpovat dívkám z rodin ve speciálních kurzech. Držení těla, jaké měla Françoise Athénaïs, bychom dnes mohli hodnotit jako „majestátní“, zcela jedinečný způsob, jak držela tělo, sedala si, pohybovala se. Kdo uvidí kaz na stoličce hluboko v ústech milované ženy? A sotva bílý vlas v bohatých světlých kadeřích? Zuby a vlasy nechte být, páni historikové, páni historikové umění zasvěcení do popisu obrazů. Jakási deskriptivní geografie ženských portrétů, tvořených horami a pahorky (ňadra, hýždě), prohlubněmi a dolinami (břícho, údolí vyhloubené řekou mezi prsy), v níž však chybí to hlavní: pohyb, vláčnost, postoj, vůně. Chudé portréty. Jistě krásné. Ale strnulé. A když se jdeme podívat zezadu – nic, zaprášené plátno, dřevěný rám, žádné pohupující se boky, žádný ženský zadek, žádné poklesnutí prsů působící závrať.

Françoise Athénaïs se nepopisuje. Ona se dává. Ona se bere. Na ni se nedívá. Ona se vdechuje.

Velká zábava

Zima 1666–1667 plyne v radovánkách. Na zámku Saint-Germain plesy střídají divadelní představení. V únoru 1667 se dvůr přesunul

do Versailles a 25. února vévoda d'Enghien píše: „Neexistovalo nic, co by bylo po celou tu dobu tak příjemné jako Versailles.“ A 4. dubna dodává: „Ve Versailles bylo *mezi všemi těmi ženami* na tisíc intrik. Všechny neskonale žárlí na slečnu de La Vallière.“ Ta je tak naivní, že se stýká s paní de Montespan! Zve ji do svého soukromého paláce v Paříži poblíž Tuilerijského zámku. Přijímá ji ve Versailles, ve svém pavilonu v ulici de la Pompe, o jehož skvělé zařízení se jí postaral sám král.

Françoise Athénaïs je nádherná. „Větší duchaplnost a krása se nenajde“ (vévoda d'Enghien). „Působ, oduševnělost“ (Primi Visconti). „Duchaplnost Mortemartů“...

Během tažení v roce 1667, od 9. do 14. června ve městě Avesnes byla paní de Montespan „ubytována u paní de Montausier v jednom z jejích pokojů, který se nacházel blízko královny komnaty“. Velká slečna si zaznamenala, že král žádá strážného, který hlídal „u dveří vedoucích do králových komnat“, aby se přesunul „pod schody“. Pak už králi stačilo jen se převléct za sloužícího a mohl vstoupit do pokoje paní de Montespan. „Když vnikl do *jejího soukromí*, zcela ji tím zaskočil... Bylo to jednou večer, když už šla paní de Montespan spát... Paní d'Heudicourt (která do toho byla zasvěcena) vyšla z pokoje právě ve chvíli, kdy do něj vstoupil král převlečený za člena švýcarské gardy pana de Montausier,“ potvrzuje tehdejší spisovatel a historik Hénault. V té době jsou převleky v módě, a tak i Ninon de l'Enclos, spisovatelka a kurtizána, v převleku za vojáka za svítání vyděsila jistého Navaillese, který u ní příliš rychle usnul předchozího večera... I vévoda Lauzun se oblékl do šatů sluhy, aby mohl následovat svou princeznu do Monaka...

Louisa de la Vallière se tehdy rozdělí mezi Versailles a vojsko. Dne 26. června kanovník Deslyons připomíná svou „nelibost“ a „nenávisť“ vůči paní de Montespan, ale uznává, že „ve svém srdci je roz-

hodnuta odpouštět“. Krizi zažívá pár 13. července. Saint-Maurice píše, že král „zajde k vévodkyni de La Vallière občas před večeří a jindy po ní; myslím si, že je mu s ní dost dobře, i když mnozí říkají, že ne“. Na druhou stranu však přiznává: „Je stále příliš hubená, a přitom chce platit za krasavici“. Paní de Montespan ji zastíňuje. „Během té cesty... byla paní de Montespan ubytovaná v pokojích nad králem“ (Velká slečna).

Po dobu obléhání města Lille v srpnu roku 1667 „král nemyslel na nic jiného než na Montespanovou“ (markýz de Saint-Maurice). Ta by tehdy udělala cokoli, aby si uchovala krále jen sama pro sebe, dokonce by byla schopná kvůli nápojům lásky navštívit Voisinovou, jež byla o třináct let později upálena za čarodějnictví, i jejího bývalého milence a komplíce Lesage. Louisa tehdy musí odjet, aby porodila v Saint-Germain (3. října 1667).

Dne 18. července 1668 je ve versailleském parku uchystána nádherná podívaná. A také velmi nákladná. Výše nákladů na slavnost se vyšplhala na 120 000 livrů, což odpovídá žoldu velitele eskadry po dobu šedesáti let! Přítomno je na 3 000 hostů. Molière zde uvádí komedii *Jiří Dudek aneb Napálený manžel a Bakchusovo vítězství*. Z kulis zaznívá zpěv: „On dit que La Vallière / S'en va sur son déclin. / Ce n'est que par manière / Que le roi suit son train. / Montespan prend sa place. / Faut-il pas que tout passe / Ainsi de main en main.“ (Říká se, že La Vallierová / už pro krále není, co bývala. / On jenom tak dělá, / že žádná změna nenastala. / Na její místo přítom Montespan nastupuje. / A jak to tak bývá, ruka ruku myje.)

Celý dvůr si tehdy špitá o přízni a vlivu, jimž se těší paní de Montespan. Zatímco vliv paní de La Vallière silně poklesl.

Když se pan de Montespan v létě dostavil ke dvoru, našel tam manželku těhotnou s králem! Ztropil povyk a 30. září byl uvězněn. O několik dní později, 4. října, se dostává na svobodu a snaží se vy-

hovět prosbě, aby opustil dvůr a vrátil se na svůj venkovský zámek Bonnepont poblíž města Auch. Každé otočení kola mu nepochybně rvalo srdce a narůstal v něm hněv. Jak však mohl mít navrch hrnec bláta nad hrcem zlata? Na Bonnepont hned svolal přátele a veškeré blízké i vzdálené příbuzenstvo. Tam se pak všichni ve starodávné kapli zúčastnili „pohřbu“ cizoložné markýzy, uspořádaného s velkou pompou. Rozchod manželů od stolu a lože však byl oficiálně prohlášen až o devět let později roku 1676 soudním rozhodnutím vyneseným v pařížském Châteletu. Král i nevěrnice se tedy veřejně dopouštějí dvojnásobného cizoložství, které je touto legalizací dokonale ospravedlněno. Král, otec korunního prince, markýza, matka dvou dětí, se tak mohli oddávat svému štěstí a novým radostem mateřství.

Skandál to byl samozřejmě velký, ale cožpak se oba milenci svou urozeností, láskou a svým stavem nevymykali průměrnosti? Ludvík, lhostejný ke všemu, co přicházelo zdola – výtky duchovních, hlavně však žárlivý šepot –, si prosadil milovanou bytost, jak to udělá každý zamilovaný muž, pokud miluje doopravdy. Od té chvíle rozděloval svůj čas mez Louisu – čím dál zahořklejší a opuštěnější – a Françoise Athénaïs – čím dál vítěznější a zářivější. Nicméně ráno se král probouzel v královnině loži, hlavně proto, aby se zavděčil svému zpovědníkovi.

Françoise Athénaïs, vášnivá v lásce stejně jako v životě a bezesporu zkušená milenka, stejně poslušná v loži jako v běžných záležitostech, převyšuje všechny ostatní. Královnu i melancholickou Louisu. Nestačí, že poslední jmenovanou zastihuje, ale ještě se jí vysmívá, a dokonce ji používá jako hromosvod, oběť svých povýšených jízlivostí, jimiž dokáže zasypávat bytosti patřící ke stejnému rodu jediné žena, která cítí, že na ni nikdo nemá. A v roce 1668 už není královnou versailleského představení někdejší Louisa z *Rozkoší okouzleného ostrova*, ale paní de Montespan, inspirátorka *Velké zábavy*.

„Velká zábava“. Nádherné magické spojení. Françoise Athénaïs obveseluje krále tím, co působí rozkoš jí samotné. Král zakrátko ukáže, že ke komu jeho srdce tihne víc. Jako respektující partner se v praxi řídí citem – komnaty Françoise Athénaïs musejí být prostornější než královniny! I jejich výzdoba musí být skvělejší. Architekt Francois d'Orbay do ní vkládá veškerý svůj um.

Ohromná stavba

Starému versailleskému zámku je v té době 45 let. Sice se provádějí další a další úpravy zastavěné plochy, od roku 1662 se staví dvě dlouhá křídla, jež mají vpředu sloupořadí zdobená sochami, sice byla budova obehnaná třemi novými zdmi (říjen 1668), jako by se tak měla chránit dvě harmonicky se doplňující srdce, přesto nastávají okamžiky, kdy nelze plánovat budoucnost bez toho, aby se bořila minulost. Rozšiřování, sádrování a nejrůznější změny jsou muži činu málo.

Červen 1669. Ludvík XIV. náhle všechny práce zastavuje. Nejdřív je třeba si ujasnit, co se vlastně chce, je třeba dokázat něco zbořit, aby se mohlo stavět, stejně jako je třeba dokázat opustit, aby bylo možné milovat, milovat znovu, milovat navždy, milovat bez konce. Ludvík se rozhoduje zbourat, co postavil. To se nicméně neobejde bez váhání. A také i jisté lítosti. Inteligenci je vlastní pochybnost. Versailleskému zámku hrozí, že bude srovnán se zemí.

Před monarchou, který rozhoduje sám podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, stojí nutnost provést cosi jako „casting“. Svoláno je šest architektů. Těch nejlepších. Představují se: Claude Perrault, Louis Le Vau, Jacques Gabriel, Thomas Gobert, Antoine Le Pautre a Carlo Vigarani. Le Vau, velký Le Vau, ohromný Le Vau učiní obrovský dojem. Představuje ambiciózní projekt. Generální kontrolor financí, jímž je od roku 1665 Colbert, pochopitelně opěvuje nutnost úspornosti. Obává se o královy finance. Blíží se francouzsko-nizo-

zemská válka (1672–1678). Ludvík XIV. Colberta, který je o 19 let starší než on, často poslechne. V králově mysli postupně nabývá vrchu rozumnost. Starý zámek je vzpomínka na jeho otce, ale žít jen ze vzpomínek se nedá. Nezdá se, že by domnělá synovská úcta hrála ve vnitřním dilematu, jímž je král zmítán, podstatnou roli. Každý člověk lpí na tom, co pro něj něco znamenalo v jeho dvaceti letech. Ludvíku XIV. jde o Versailles včerejška. O zámek jeho mladých let. O zámek jeho lásky k Louise. Avšak Ludvík XIV. je inteligentní muž činu. Jedině nesmiřitelný revolucionář Saint-Just jednou bude chtít minulost smést ze zemského povrchu. Minulost je v životě člověka vždycky přítomna. Vymyslel si „pasé composé“, složený čas. Lépe by ovšem udělal, kdyby pochopil, že s minulostí je stále třeba se vyrovnávat, vyjednávat, smlouvat (to vše vyjadřuje francouzské sloveso *composer*). V zájmu budování budoucnosti je třeba jí zabránit, aby ovládala přítomnost. Představovat si však, že ji lze vymýtit, je vždycky hloupost, která se vymstí (jak o tom svědčí rok 1793). Minulost rozechvívá příliš mnoho vzpomínek, dobrých (občas i špatných), než aby ji člověk mohl pohřbít. Nikdo neví, proč Ludvík XIV. nakonec na poslední chvíli ustoupil od rozhodnutí dát pryč to, co dříve miloval. Historikové se utápějí v domněnkách. Přitom je to stejně prosté jako dívat se na portrét, prostou podobiznu, odhmotněnou, zbavenou pachu a pohybu. Ludvík XIV. je příliš zakotven v tisícileté tradici, než aby nechápal, že zítřek je vždy dědicem včerejška.

Od myšlenky srovnat Versailles se zemí se tedy po trýznivém šířavém dilematu, na němž se podílely denní úzkosti a noční můry, nakonec upouští, neboť každému, kdo uvažuje rozumně, vždy působí trauma opustit něco, co už existuje, než se vrhne na cestu dobrodružství vstříc neznámu, něčemu, co neexistuje a nikdy existovat nebude, pokud se k tomu kroku neodhodlá. Vzpomeňme na Kryštofa Kolumba – co by bylo, kdyby neodešel z Palosu. Nebo na Magellana,

kdyby uvízl v přístavu. Na Bougainvilla, kdyby neodplul ze Saint-Malo. Vlastně jde o to „skočit do vody“ – obejmout neznámo v naději na lepší zítřky, a většinou to vyjde, což dokazuje úspěch literatury a kinematografie spjaté s „dobrodruhy“ a jinými „conquistadory“. Ludvík XIV. se tedy pustí do dobrodružství uměřeného – pokusí se udělat něco nového, a zároveň zachovat staré, tedy zahalit původní zámek do grandióznějšího projektu.

Na přelomu let 1669 a 1670 přetváří původní zámek Louis Le Vau. Vedení prací po něm přebírá François d'Orbay. Během let 1673–1674 je projekt dokončen, mezitímco Ludvík XIV. nechává podle plánů architekta Françoise Mansarta postavit krásný zámek v Clagny pro Françoise Ahénaïs, od roku 1667 ověšenou šperky. Ta, obklopena přepychem, jaký ženě může dopřát jedině muž, jehož láska si nepřipouští žádné společenské či morální zábrany, jen září za denního světla uprostřed svého salonu, kde je tlačenice zájemců – všech soudobých krasoduchů, literátů, umělců. A paní de Montespan vládne nejen královi srdci, ale i Versailles.

V březnu 1670 porodí Ludvíka Augusta, vévodu z Maine, budoucího generála galér, který je svěřen vdově po básníku Scarronovi. Skromná a křehká Louisa de La Vallière trpí. Teď je matkou i její oslňující sokyně. V roce 1671 se Louisa uchyluje do kláštera v Chaillot. Colbert ji na králův příkaz přivede zpět ke dvoru. V roce 1673 však Françoise Athénaïs přivádí na svět Louisu Françoise, Slečnu z Nantes. Tyto dvě děti jsou okamžitě uznány za legitimní (1673). Pak přicházejí další ratolesti – třetí, čtvrtá, pátá, šestá, sedmá a osmá. Tady už se nejedná o poměr. Je to vášeň. Je to rodina s dětmi zplozenými v cizoložství. Opravdová rodina, jež má dvojí tvář, stejně jako zámek ve Versailles.

Na východě se rozkládá starý zámek z cihel a kamene, na západě, severu a jihu zámek nový. Saint-Simonův uštěpačný jazyk si z toho dělá legraci: „Dohromady se sešlo krásné a ošklivé, rozlehlé

a sevřené.“ Jiné zlé jazyky (těch je stále mnoho) se vysmívají laciné „slátanině“. A přesto měl král pravdu. Monarchie, stejně jako člověk, je plodem času. Ludvík XIV., král ve svých pěti letech, si na to dokázal vzpomenout včas a nevydal zámek svých prvních lásek k demolicí.

Louisa, jejíž láska k panovníkovi byla vždy čistá a horoucí (na rozdíl od lásky paní de Montespan), se rozhodne definitivně uchýlit do kláštera v Chaillot. Poprvé za ní král, celý bez sebe, uhání cvalem. Podruhé se zachoval jako hulvát a poslal pro ni Colberta. Avšak posměšky paní de Montespan nešťastnou Louisu srazí na kolena. Dne 20. dubna 1674 se účastní mše za krále, zatímco ten odjíždí vybojovat slavnou nizozemskou válku. Ona se poté vrhne k nohám Marie Terezy a úpěnlivě ji prosí o odpuštění, načež dvůr navždycky opouští. Poté dostává 3. června 1675 z královniných rukou osobně černý závoj karmelitek v pařížském Carmelu se sídlem ve Svatojakubské ulici. Pod jménem Louise de la Miséricorde (Louisa Milosrdenství) umírá po 35 letech příkladně zbožného života 6. června 1710, o pět let dřív než král.

Dokončený zámek ve Versailles tvoří rozkošnou harmonii připomínající soulad vládnoucí v partnerském svazku Ludvíka a François Athénaïs. Svědčí o tom jejich osm dětí. Na severní straně v prvním patře se rozprostírá králův apartmán, který vládce obývá s výjimkou chvil, kdy se mu zachce pláchnout, na jižní straně byt královny, přičemž k oběma vede velký schod a mramorové schodiště – jsou přímo proti sobě, tváří v tvář, a nevráživě na sebe hledí přes terasu...

Versailles, kde byly práce zahájeny teprve v roce 1666, budí překvapení. Proč ta volba? Aby král v jejich honosnosti překonal Nicolase Fouqueta, zatčeného od 5. září 1661 krátce po osudné slavnosti ve Vaux? Anebo prostě jen proto, že Ludvík XIV. je velký budovatel? Budovatel království. Určité koncepce administrativní monarchie moderního typu zvané „absolutistická“. Následně i budovatel

osobního prostoru, který si vytvořil na míru a jímž je zámek ve Versailles. Jistě, zkrášlil i ostatní královská sídla – Fontainebleau, Saint-Germain, Compiègne a Louvre, ale Versailles jsou jeho zámek, a dokonce ještě víc než tím – zároveň i jeho projektem dvora a vlády. Z ohromného paláce, vybudovaného jako symbol moci, budou přicházet milosti, důchody, přísliby zaměstnání, náhrady, mimořádné odměny. Po bědách způsobených náboženskými válkami a Katolickou ligou, po nepokojích vyvolaných frondou v letech 1648–1652 umožní Versailles králi mít pod dohledem velmože, kteří přijedou ze svých venkovských zámků, a zde je jim přidělen skrovný podkrovní pokojík. Nepatrný ve srovnání s 365 okny jejich zámků v Normandii. Mají ho však jistý, ve stínu Jeho Veličenstva, jediného držitele všech milostí, práva povyšovat statky na vévodství, propůjčovat maršálskou hůl Francie, předkládat návrhy na udělení kardinálského klobouku.

Versailles nejsou jen zámek. Znamenají život. Dvůr. Systém. Dostavují se sem ministři. Velmoži tu padají na tvář. Ženy se snaží svádět Slunce a otáčejí se kolem něho jako Země kolem hvězdy, jež září, okouzluje a hřeje.

Vše je uzpůsobeno pro rozkoš, štěstí, pohodlí. Terasa, značně dlouhá, skýtá úžasný pohled na uměle vysazené lesíky a ozdobné záhony, které vytryskly z půdy Le Nôtrovou zásluhou. Stačí se sehnout pro rozkvetlou květinu a věnovat ji milované bytosti, již vzápětí odlákáme do stínu hájku. Terasovité jsou i střechy. Na pozadí modrého nebe se vyjímají římsy, balustry, trofeje a vázy. Samozřejmě mezitím, než bude postaven současný zámek se svými křídly, pavilony, kolonádami a nádvořími (například Mramorovým nádvořím), se chce Ludvík vyhnout lešení, a tak dýchá prach a snaží se vyhýbat hromádám rumu ze starého zdiva.

Oproti tomu se nikdy nevyhýbá pokoji paní de Montespan. A do této komnaty jednoho dne vstoupil vetřelec, píše Saint-Simon.